

اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی تهران معاونت بررسی‌های اقتصادی

نقش بانکهای خارجی در اقتصاد کشورها

نقش و اهمیت حضور بانکهای خارجی در اقتصاد کشورها و نحوه اثر گذاری آنها بر کارکرد نظام تامین مالی و اعتباری از موضوعاتی است که در این مطلب به آنها اشاره شده است. ارائه آمار و اطلاعاتی در رابطه با سهم تعدادی و دارایی بانکهای خارجی در نظام بانکی برخی کشورها و تحولات مربوط به توسعه جذب بانکهای خارجی از نوع جنوب-جنوب، از دیگر محورهای مورد بررسی در این گزارش است. نظر به اهمیت تاثیر بانکهای خارجی مستقر در کشورها بر توسعه تجارت به خصوص بر صادرات آنها، بخشی از این مطلب به این موضوع اختصاص داده شده است.

تحولات مربوط به ورود بانکهای خارجی در کشورهای جهان

نظام بانکی جهان بعد از بروز بحران مالی سال ۲۰۰۸ با اتفاقاتی مواجه شد. این امر منتج به کاهش قابل توجه جریانات مالی فرامرزی و کاهش ورود بانکهای خارجی گشت. در همین بازه زمانی برخورد کشورها با فعالیت بانکهای خارجی، متفاوت بود. در حالی که بانکهای کشورهای توسعه یافته اقدام به کاهش هزینه‌ها کردند، بانکهای کشورهای در حال توسعه، سرمایه گذاری خود را در سایر کشورها بویژه همکاری‌های از نوع جنوب- جنوب (همکاری بانکهای اقتصادهای در حال توسعه با یکدیگر) را افزایش دادند. در هر حال **با وجود تغییر ساختار نظام‌های بانکی بعد از بروز بحران مالی، بانکداری بین المللی همچنان به عنوان یکی از منابع مهم تامین مالی برای کشورهای در حال توسعه محسوب می‌شود.** در همین مدت علی رغم افزایش موانع اداری در رابطه با بانکهای خارجی، توسعه بیشتر بانکهای بین‌المللی بزرگ، ادامه یافت.

صرف نظر از رشد حمایت‌گرایی، باز بودن اقتصادها عامل مهمی در منتفع شدن بیشتر کشورها از جریانات مالی جهانی، دانش و فرصت‌های نهفته در آن، محسوب می‌گردد. فعالیت‌های بانکداری بین المللی پتانسیل این را دارند تا درجه رقابت را در نظام بانکی داخلی بهبود دهند، به بروز رسانی مهارت‌ها کمک نمایند و مهم تر از همه کارایی تخصیص منابع را ارتقاء دهند. در این میان ریسک‌های موجود هم قابل تسهیم شدن و متنوع تر شدن هستند. بانکداری بین‌المللی می تواند به تنظیم سیاست‌ها و مقررات مالی و همچنین روش‌های نظارتی داخلی کمک کرده و تمرکز سیاسی میان نهادهای مالی داخلی و دولت را تضعیف نماید. در مجموع سرمایه بیشتر و افزایش کارایی تخصیص به سرعت توسعه اقتصادی افزوده و به ثبات بیشتر مالی اقتصادهای میزبان بانکهای خارجی، می‌انجامد.

از منظر متقاضیان دریافت اعتبارات بانکی، بانکهای جهانی موجب رفع محدودیت‌های مالی در کشورهای میزبان شده و دسترسی به منابع تامین مالی خارجی جایگزین شده را تسهیل می نماید و از این طریق به نوعی مسئله نوسانات تامین اعتبارات داخلی را نیز جبران می کنند. از سوی دیگر حضور سرمایه‌های خارجی فشاری را بر سیاست‌گذاران کشور میزبان وارد می کند تا سیاست‌های خوب را پذیرفته و روش‌های حکمرانی کارآمدی را که باعث جذب بیشتر منابع مالی خارجی شده و از فرار یا خروج آنها جلوگیری می کند، بپذیرند و اجرا کنند.

فعالیت‌های بانکداری بین المللی از دو کانال بر تسریع رشد اقتصادی، رفاه بیشتر و تحکیم ثبات، اثر می گذارد؛ اول از طریق تامین سرمایه بیشتر، کارشناس و تکنولوژی‌های جدید مورد نیاز که منجر به شکل گیری نظام‌های بانکی رقابتی تر می گردد و دوم از طریق امکان تسهیم ریسک و تنوع بخشی، باعث هموار سازی و کاهش تاثیر منفی شوک‌های داخلی می‌شود.

به منظور به حداکثر رسانی منافع و کاهش هزینه‌های بانکداری بین‌المللی، لازم است سیاست‌های بانکی به درستی تنظیم، اجرا و نظارت شوند. منافع حاصل از بانکداری بین المللی در زمانی حاصل می‌شود که محیط نهادی توسعه یافته

معاونت بررسی های اقتصادی

باشد و سیاست‌های درستی تنظیم شده باشند. تسهیم درست اطلاعات، رعایت حقوق مالکیت، اجرای قراردادهای و مقررات محکم و نظارت قوی از مواردی هستند که موجب کارکرد صحیح نظام بانکداری بین‌المللی می‌شوند. در صورت وجود نهادهای مالی قوی، هم بانکهای خارجی و هم بانکهای داخلی در معرض رقابت بیشتری قرار خواهند گرفت و میزان دسترسی بنگاه‌های کوچک و متوسط و همچنین خانوارها به منابع مالی بانکها نیز بهبود خواهد یافت.

تحقیقات نشان داده است که ورود بانکهای خارجی از طریق سرمایه‌گذاری سبز (جدید) اثرات مثبت قوی‌تری بر افزایش رقابت در مقایسه با سرمایه‌گذاری از طریق ادغام و تملک دارد. بدلیل یکپارچگی بیشتر با بانک مادر، بانکهای خارجی ورودی از طریق سرمایه‌گذاری سبز، در زمان‌های بروز رکود کمک بیشتری به اقتصاد می‌کنند.

همکاری‌های بانکی در قالب جنوب-جنوب هم می‌توانند منجر به افزایش رقابت و توسعه مالی شوند ضمن اینکه بدلیل آشنایی بیشتر این نوع بانکها به نهادهای مالی و فرهنگ سایر کشورهای در حال توسعه، در تامین مالی بنگاه‌های کوچک و متوسط و خانوارها نیز بهتر عمل می‌کنند. همچنین تعهد بانکهای خارجی کشورهای در حال توسعه به اقتصادهای میزبان، نیز بالاتر بوده و به ندرت با بروز بحران، از کشور میزبان خارج می‌شوند. با وجود مزایای توسعه همکاری‌های بانکی جنوب-جنوب، افزایش این نوع همکاری‌ها باعث محدود شدن تسهیم ریسک و نفوذ فناوری‌های جدید، هم خواهد شد.

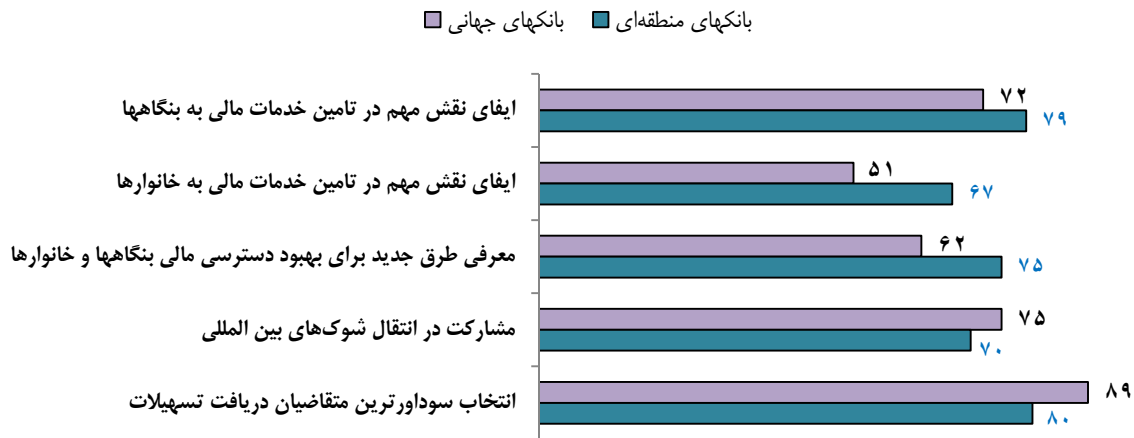
یکی از موضوعات مهم دیگر در رابطه با جذب بانکهای خارجی، توسعه تکنولوژی مالی یا فین‌تک است. بنگاه‌های فین‌تک به سرعت در حال گسترش هستند و تبادلات مالی با استفاده از این تکنولوژی با هزینه کمتری انجام می‌شود. بانکهای بزرگ خارجی که منابع بیشتری را در زمینه تحقیق و توسعه صرف می‌کنند، تمایل بیشتری هم به ایفای نقش فعال در این زمینه دارند و رابطه بین بانکهای جهانی و بنگاه‌های فین‌تک در حال تکامل است. گرایش برای دیجیتالی شدن و نوآوری تکنولوژیکی، نقش کانال‌های توزیع غیر فیزیکی منابع مالی را افزایش خواهد داد. در این میان تنظیم‌کننده‌های مقررات و قواعد مالی توجه زیادی به تکنولوژی فین‌تک مبذول داشته‌اند که به نوبه خود چالش‌های جدیدی را بر نحوه نظارت بر بانکهای خارجی به همراه دارد و لازم است سیاست‌گذاران موضوعات بانکی و مالی به این چالش‌ها هم توجه کنند.

در نظر سنجی اخیر بانک جهانی مربوط به سنجش توسعه مالی^۱ بیش از ۷۰ درصد از افراد شرکت‌کننده در این نظرسنجی که عمدتاً افرادی از بانک‌های مرکزی، وزارت‌خانه‌های مالی و فعالان بازار مالی هستند، عنوان کرده‌اند که بانکداری بین‌المللی نقش مهمی در ارائه خدمات مالی به بنگاه‌ها و نقش کمتری در ارائه این خدمات به خانوارها دارند (نمودار ۱). همچنین بیش از دوسوم از پاسخ‌دهندگان اعلام کرده‌اند که روش‌های نوین بانکداری بین‌المللی، محصولات جدیدی را معرفی کرده که دسترسی به منابع مالی را بهبود داده است. **یکی از نتایج مهم این نظرسنجی، تأیید ۸۹ درصد از پاسخ‌دهندگان به تخصیص کارآمدتر منابع مالی توسط بانکهای خارجی بین‌المللی است.**

^۱ Financial Development Barometer

نمودار ۱- تاثیر بانکداری منطقه‌ای و جهانی

منبع: بانک جهانی

مطالعه انجام شده توسط صندوق بین المللی پول در سال ۲۰۱۵ که مبتنی بر شواهدی از وضعیت نظام بانکی در کشورهای گوناگون است، نشان می‌دهد که در زمان بروز بحران‌های داخلی، بانکهای خارجی موجود در زمینه ارائه تسهیلات، رفتار ضدچرخه‌ای کمتری در مقایسه با بانکهای داخلی دارند و به عبارتی تضعیف شرایط اقتصادی موجب کاهش اعتباردهی این بانکها، نمی‌شود.

تاثیر بانکهای خارجی بر تقویت دسترسی به اعتبارات بانکی، تا حد زیادی وابسته به عواملی در کشور میزبان است. در واقع مزایای گوناگونی مانند تکنولوژی برتر، روشهای بهتر نظارتی و دستیابی به مقیاس بزرگتر اقتصادی بانکهای خارجی به آنها توان فایق آمدن بر هزینه‌های کسب و کار در کشور میزبان و در نتیجه امکان دسترسی بیشتر به اعتبارات را فراهم می‌نماید. نتیجه مطالعه‌ای در سال ۲۰۱۴ در رابطه با ۲۶ کشور در حال توسعه در زمان آزادسازی نظام بانکی آنها نشان می‌دهد که در اقتصادهایی که بانکهای داخلی رقابتی‌تر هستند، ورود بانکهای خارجی موجب تامین بیشتر اعتبارات در اقتصاد می‌گردد و در مقابل کشورهای میزبان دارای بخش بانکی غیر رقابتی، با ورود بانک خارجی با کاهش تسهیلات، روبرو می‌شوند.

عدم وجود محیط رقابتی در نظام بانکی باعث می‌شود تا به علت بالا بودن هزینه تهیه اطلاعات کافی در مورد مشتریان جدید، بانکهای خارجی به ناچار به سمت ایمن‌ترین و بزرگترین بنگاهها هدایت می‌شوند و در صورت ایجاد محیط رقابتی برای فعالیت بانکها، تمایل بانکهای خارجی برای ارائه تسهیلات به بنگاههای کوچک و متوسط، افزایش می‌یابد.

میزان حضور بانکهای خارجی در کشورهای جهان

نتیجه مطالعه دیگری در سال ۲۰۱۷ در خصوص بررسی نقش بانکهای خارجی در فرآیند انتقال پولی با استفاده از داده‌های ۱۲۴ کشور در بازه زمانی ۲۰۱۵-۱۹۹۵ مشخص کرده است که حضور بیشتر بانکهای خارجی در اقتصادی که

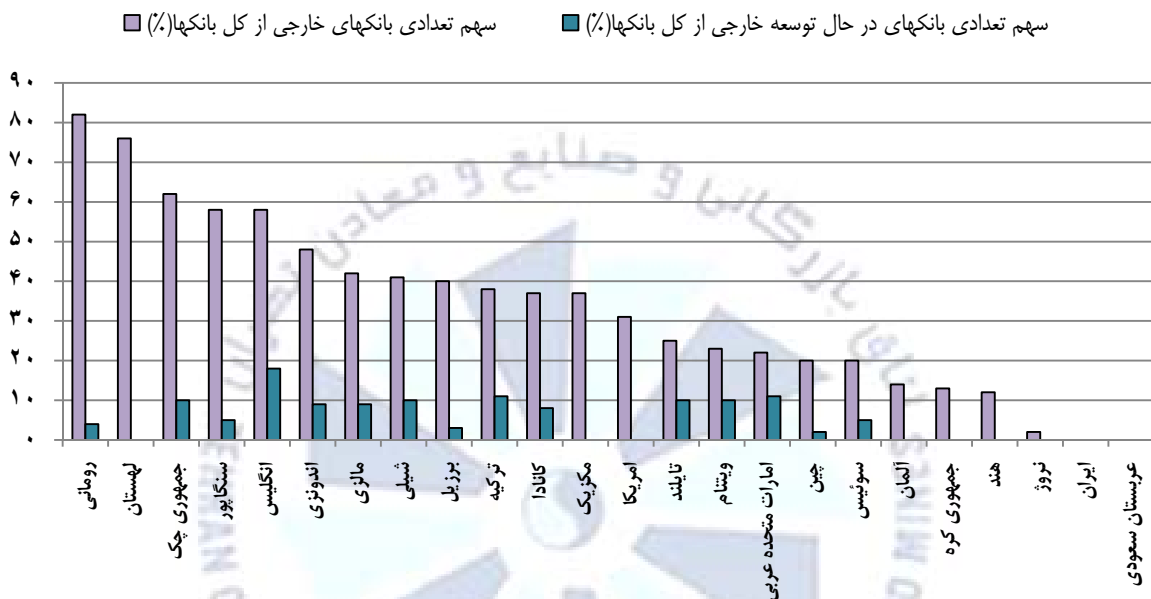

معاونت بررسی های اقتصادی

نیازمند اعتبارات خارجی است، باعث می‌گردد تا تاثیر تغییرات در نرخ‌های بهره کشور وام دهنده را کاهش دهد و فرآیند جذب اعتبارات خارجی را تسهیل کند.

آمارهای اخیر منتشر شده در رابطه با وضعیت حضور بانکهای خارجی در ۱۱۳ کشور جهان به تفکیک وضعیت مطالبات، دارایی‌ها و تعداد آنها حاکی از این است فقط در ۱۱ کشور جهان، هیچ بانک خارجی وجود ندارد که کشورهای ایران و عربستان نیز جزو یازده کشور قرار دارند.

نمودار ۲- سهم تعدادی بانکهای خارجی از کل بانکهای برخی از کشورهای منتخب-۲۰۱۴

منبع: بانک جهانی

وفق نمودار (۲)، ۸۲ درصد از بانکهای رومانی، ۵۸ درصد از بانکهای سنگاپور، ۴۸ درصد از بانکهای اندونزی، ۴۲ درصد از بانکهای مالزی و ۳۸ درصد از بانکهای ترکیه را بانکهای خارجی مستقر در این کشورها تشکیل می‌دهد.

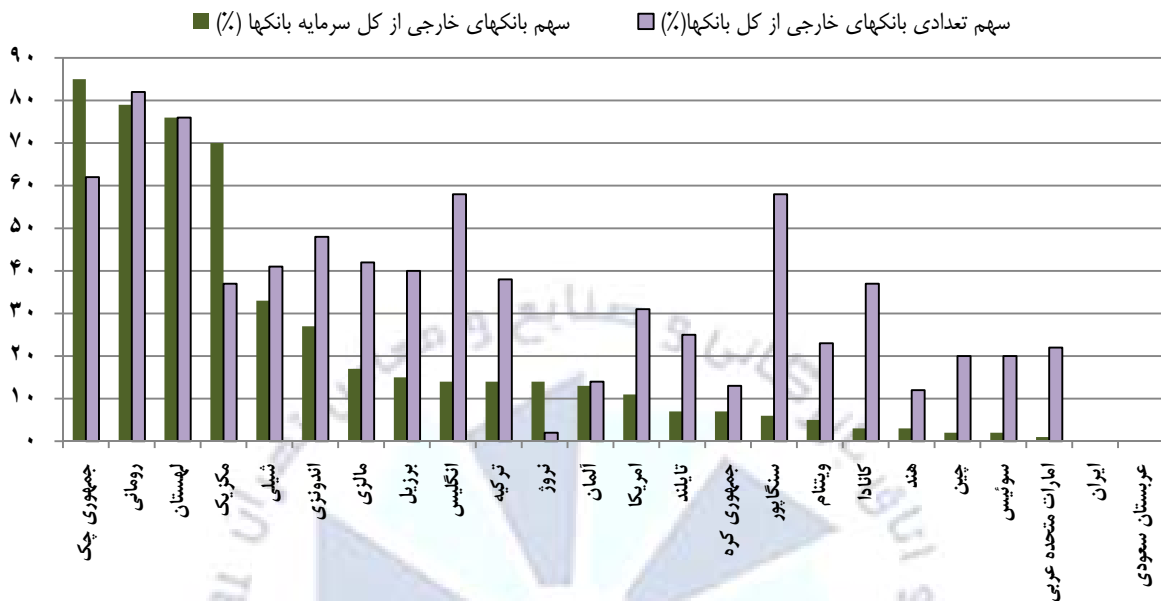
با توجه به توسعه همکاری‌های جنوب- جنوب طی سالهای گذشته و به ویژه بعد از بحران مالی جهان، بخشی از ورود بانکهای خارجی به کشورهای در حال توسعه از منشا سایر کشورهای همین منطقه اقتصادی بوده است. علی‌رغم این موضوع، همچنان سهم عمده تعداد بانکهای خارجی مستقر در اقتصادهای در حال توسعه مربوط به بانکهای خارجی از مبدا اقتصادهای توسعه یافته است. همان‌طور که در نمودار (۲) مشخص شده است فقط ۹ واحد درصد از ۴۲ درصد سهم بانکهای خارجی در کشور مالزی را بانکهای خارجی در حال توسعه تشکیل داده و یا فقط ۲ واحد درصد از ۲۰ درصد سهم بانکهای خارجی مستقر در چین، بانکهای خارجی از سایر کشورهای در حال توسعه است.

معاونت بررسی های اقتصادی

بررسی توام نسبت دارایی بانکهای خارجی به کل دارایی بانکها با نسبت تعداد بانکهای خارجی از کل تعداد بانکها در کشورهای منتخب (نمودار ۳) نشان می دهد که در برخی از کشورها مانند لهستان، رومانی، جمهوری چک تفاوت دو نسبت کم است ولی در عمده کشورهای منتخب سهم تعدادی از سهم دارایی بانکهای خارجی بیشتر است.

نمودار ۳- سهم تعدادی و دارایی بانکهای خارجی در کشورهای منتخب، ۲۰۱۴

منبع: بانک جهانی

منافع حضور بانکهای خارجی در حوزه تجارت

بانکهای خارجی از حیث تجارت می توانند نقش مهمی ایفا نمایند. آنها می توانند دسترسی به منابع خارجی را برای بنگاههای صادراتی فراهم نموده و به غلبه بر عدم تقارن اطلاعات کمک نمایند. بررسی ها نشان داده است که در اقتصادهایی که بانکهای خارجی حضور دارند بنگاهها تمایل بیشتری به افزایش صادرات دارند به ویژه زمانی که بانک مادر در کشور مبدا وارداتی کالاها یا خدمات صادراتی، واقع شده باشد. در اقتصادهای پیشرفته که بازارهای مالی از توسعه بیشتری برخوردارند و دسترسی به اطلاعات به سرعت قابل انجام است، وجود بانکهای خارجی، نقش زیادی ندارند در حالی که در اقتصادهای در حال توسعه، نقش و میزان اثر گذاری این بانکها، بیشتر است.

جهانی شدن بازار مالی از طریق حضور بانکهای خارجی می تواند اثرات مثبتی بر یکپارچگی واقعی داشته باشد. اطلاعات کمی در رابطه با شواهد تجربی تاثیر جهانی شدن مالی بر تجارت بین الملل، وجود دارد، در حالی که بیش از همه به موضوع توسعه بیشتر بازار مالی داخلی و تاثیر مثبت دسترسی به منابع مالی بر تسهیل تجارت و اینکه شوکهای وارده بر سلامت سیستم بانکی موجب ایجاد اختلال در تجارت می شود، پرداخته شده است. در یکی از مطالعات اخیر

بانک انگلیس، تلاش شده است تا ارتباط بین حضور بانکهای خارجی و جریان تجارت، روشن شود که خلاصه‌ای از نکات مهم این بررسی ذیلاً ارائه شده است.

بانکهای خارجی و تجارت: کانالها

دلایلی برای نحوه اثر گذاری حضور بانکهای خارجی بر عملکرد بنگاه‌های صادراتی عنوان می شود؛ اولین دلیل افزایش امکان دسترسی به منابع مالی خارجی به ویژه برای بنگاه‌هایی که درصدد صادرات بوده و نیاز بیشتری به تامین مالی از طریق سیستم بانکی دارند. بانکهای خارجی همچنین می توانند مستقیماً منابع خود را از طریق بانکهای مادر یا بازارهای بین‌المللی به کشور صادراتی و یا در قالب افزایش منابع محلی، منتقل کنند. همچنین آنها می توانند به شیوه غیر مستقیم از طریق افزایش کیفیت و کاهش هزینه واسطه مالی، اثر گذار باشند.

دومین دلیل این است که بانکهای خارجی می توانند متناسب با نیاز صادرکننده، محصول مالی مورد نظر را از جمله اعتبار اسنادی برای غلبه بر ریسک اعتباری و مشتقات مربوط به هجینگ ریسک ارزش پول را برایش تامین کنند. تامین محصولات فوق یک کار تخصصی است که اغلب توسط تعداد محدودی از بانکها که در سطح جهانی و در مقیاس مورد نیاز فعال هستند، صورت می گیرد. بانکهای خارجی مستقر در کشورهای صادرکننده از طریق توان تخصصی بانکهای مادر، مزیت های بیشتری را از حیث ارائه محصولات تخصصی به ویژه در مقایسه با بانکهای داخلی، فراهم می نمایند.

سومین دلیل، توانایی بیشتر بانکهای خارجی در زمینه فایق آمدن بر ریسک های اطلاعاتی و قراردادی مرتبط با تجارت است. چنانچه بانکی دارای یک شعبه در کشور صادرکننده باشد می تواند جریان اطلاعات مربوط به ریسک های هم واردکننده و هم صادرکننده را در مبادلات به خصوص زمانی که بانک مادر در کشور واردکننده کالای صادراتی قرار دارد را تسهیل نماید. این امر عدم تقارن اطلاعاتی و در نتیجه ریسک های مالی را کاهش می دهد.

اجرای قراردادها و پرداخت های بین المللی معمولاً دشوار هستند. در صورت حضور بانک خارجی در کشورهای مختلف، انجام قراردادها نیز تسهیل خواهد شد. زمانی که بانک خارجی در هر دو کشور واردکننده و صادرکننده حضور داشته باشد، تضمین قراردادها از دو طرف معامله راحت تر شده و اعتبار تضامین پرداخت، افزایش می یابد.

برای تشخیص نقش بانکهای خارجی در تجارت، در مطالعه‌ای داده‌های مالی گوناگونی از بانکهای خارجی، ۲۸ رشته فعالیت صنعتی و ۹۹ کشور صادرکننده در حال تجارت با ۱۱۷ کشور واردکننده برای بازه زمانی ۲۰۰۷-۱۹۹۵ جمع آوری و مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است. در حالت عمومی بسته به میزان توسعه یافتگی نهادهای مالی، رابطه بین میزان تامین اعتباری بخش خصوصی با حضور بانکهای خارجی می تواند متفاوت باشد لذا برداشت کلی در مورد اثرات بانک خارجی بر بهبود تامین مالی، نمی توان داشت ولی از لحاظ تاثیر بانکهای خارجی بر رفع موانع مالی صادرات شواهد و روابطی قابل استخراج و استنتاج است.

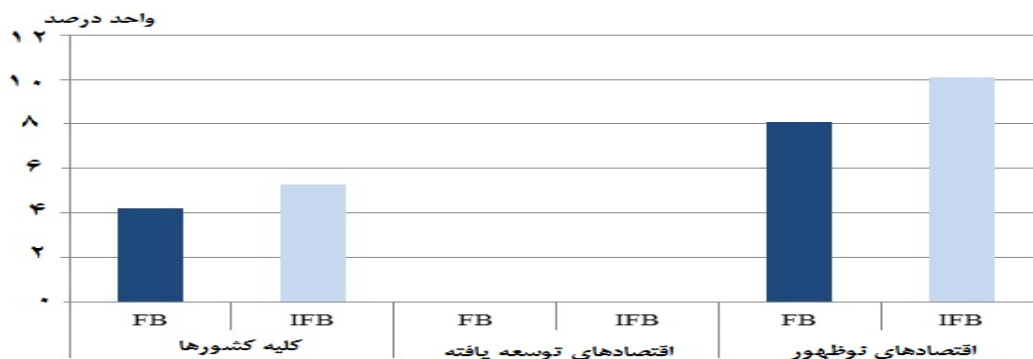
معاونت بررسی های اقتصادی

با توجه به تفاوت بخش های صنعتی مختلف به تامین مالی خارجی، در برخی از صنایع، فرآیند تولید به منابع مالی بیشتری از قبل از تولید از جمله خرید ماشین آلات گران، نیاز دارد که معمولاً از طریق منابع داخلی نیز قابل تامین نیستند. در صورتی که بانک خارجی دسترسی به منابع مالی خارجی را افزایش دهد این امر اثر قوی بر صادرکنندگان فعال در صناعی که وابستگی بیشتری به منابع مالی خارجی دارند، خواهد داشت. همچنین اگر بانک خارجی بر مشکل ریسک قراردادی و اطلاعاتی غلبه کند در این صورت بر صادرکنندگان در صناعی که نیازهای تامین مالی خارجی دارند نیز تاثیر بیشتری خواهند گذاشت.

نمودار (۴) نحوه اثر گذاری حضور بانک خارجی بر صادرات را در مناطق اقتصادی نشان می دهد. در دو حالت تاثیر بانکهای خارجی (در قالب افزایش دارایی ها) مشخص شده اند، در حالت اول (ستون های آبی کمرنگ) تاثیر افزایش حضور بانکهای خارجی از کشور واردکننده و حالت دوم (ستون های آبی تیره) تاثیر افزایش حضور عمومی بانکهای خارجی بر افزایش نسبی صادرات یک بخش وابسته به منابع مالی خارجی (نساجی) با سهم ۷۵ درصد به صادرات محصولات غیر فلزی با سهم ۲۵ درصد، بررسی شده است. نتایج بررسی نشان می دهد که افزایش حضور عمومی بانکهای خارجی موجب می شود رشد صادرات نساجی ۴.۲ واحد درصد بیشتر از رشد صادرات محصولات غیر فلزی باشد و در صورت افزایش حضور بانکهای خارجی از کشور واردکننده، رشد صادرات نساجی ۵.۳ واحد درصد بیشتر از غیر فلزی خواهد بود.

نتیجه مهم دیگر این مطالعه این است که حضور بانکهای خارجی در اقتصادهای توسعه یافته بر صادرات تاثیر چندانی ندارد ولی اثر مذکور در اقتصادهای نوظهور قوی و برای دو حالت افزایش عمومی بانکهای خارجی و افزایش بانکهای خارجی از کشورهای واردکننده به ترتیب ۸.۱ و ۱۰.۱ واحد درصد است. در واقع صادرات در بخش های با وابستگی بالا به منابع مالی خارجی، واکنش مثبت قویتری را در برابر حضور بانکهای خارجی از خود نشان می دهند که به معنی تاثیر حضور بانکهای خارجی بر کاهش موانع تامین مالی برای صادرکنندگان در بازارهای نوظهور است.

نمودار ۴- تاثیر افزایش حضور بانکهای خارجی بر رشد صادرات

حضور عمومی بانک های خارجی: FB

حضور بانکهای خارجی از کشورهای واردکننده: IFB

جمع بندی:

اهمیت حضور بانکهای خارجی و پیامدهای مثبت آنها بر بهبود تامین مالی بنگاهها و تقویت کارایی تخصیص منابع موجب شده تا علی رغم اثرات منفی بروز بحران مالی جهان، همچنان اقتصادهای در حال توسعه و بازارهای نوظهور از مزیت بانکهای خارجی در جهت اهداف توسعه اقتصادی به طور مطلوبی استفاده کنند.

عدم حضور بانکهای خارجی در ایران در سطح و مقیاس سایر اقتصادهای در حال توسعه، نشان از عدم موفقیت ایران در بهره‌برداری مناسب از منابع تامین مالی بویژه در شرایطی که کشور در معرض تحریم‌های اقتصادی نبود، دارد.

وفق بند د ماده ۴ قانون برنامه ششم توسعه، مقرر شده است تا کلیه دستگاه‌های اجرائی با هماهنگی با دولت (مسئولیت اجرا با دولت)، اقدامات لازم را در خصوص اجازه حضور و مشارکت مؤسسات مالی و اعتباری خارجی در ایران را در چهارچوب قانون اجرای سیاست‌های کلی اصل چهل و چهارم (۴۴) قانون اساسی مصوب ۱۳۸۷/۳/۲۵ و قانون تشویق و حمایت سرمایه‌گذاری خارجی مصوب ۱۳۸۱/۳/۴، انجام دهند. عملیاتی نمودن و پیگیری برای اجرای درست این حکم قانونی به نحوی که منجر به حضور موثر بانکهای خارجی در کشور گردیده و اقتصاد کشور از منافع آن استفاده نماید، ضرورت دارد.

منابع:

- Bankers without borders, World Bank, Global Financial Development Report, November ۲۰۱۷
- Trade: The benefits of foreign banks, Stijn Claessens, Neeltje van Horen ۱۰ April ۲۰۱۷
- Foreign banks: Trends and impact on financial development, Stijn Claessens, Neeltje van Horen ۲۸ January ۲۰۱۲

• قانون برنامه ششم توسعه